



EEN 17DE-EEUWS (?)
GIETIJZEREN KANON
AANGETROFFEN OP HET
STRAND VAN WENDUINE
(DE HAAN)

Archeologierapport van een toevalsvondst



SVEN VAN HAELST, MARNIX PIETERS EN LORE POELMANS

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

Wenduine - strand

Projectcode	2020K179
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001 Marnix Pieters
Veldwerkleider	Sven Van Haelst (VLIZ)
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	West-Vlaanderen
Gemeente	De Haan
(Deelgemeente)	Wenduine
Referentieadres	t.h.v. Blankenbergsesteenweg 7, De Haan
Toponiem	Niet van toepassing
Kadastrale informatie	Openbaar domein
Toevalsvondst	
Datum vondst en telefonische melding	30-09-2020
Datum melding	12-10-2020 (ID 642)
Dossiernummer	ID 5842
Begin- en einddatum veldwerk	06-10-2020
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	ca. 10 m ²

Terreinwerk	Sven Van Haelst (maritiem onderzoeker, VLIZ)
Opmetingen	Braet nv
Aanmaak kaartmateriaal	Sylvia Mazereel (archeologisch tekenaar, OE)
Fotografie terrein en vondsten	Sven Van Haelst Lore Poelmans (projectleider conservatie De Kogge, OE)
Rapportage	Sven Van Haelst Marnix Pieters Lore Poelmans

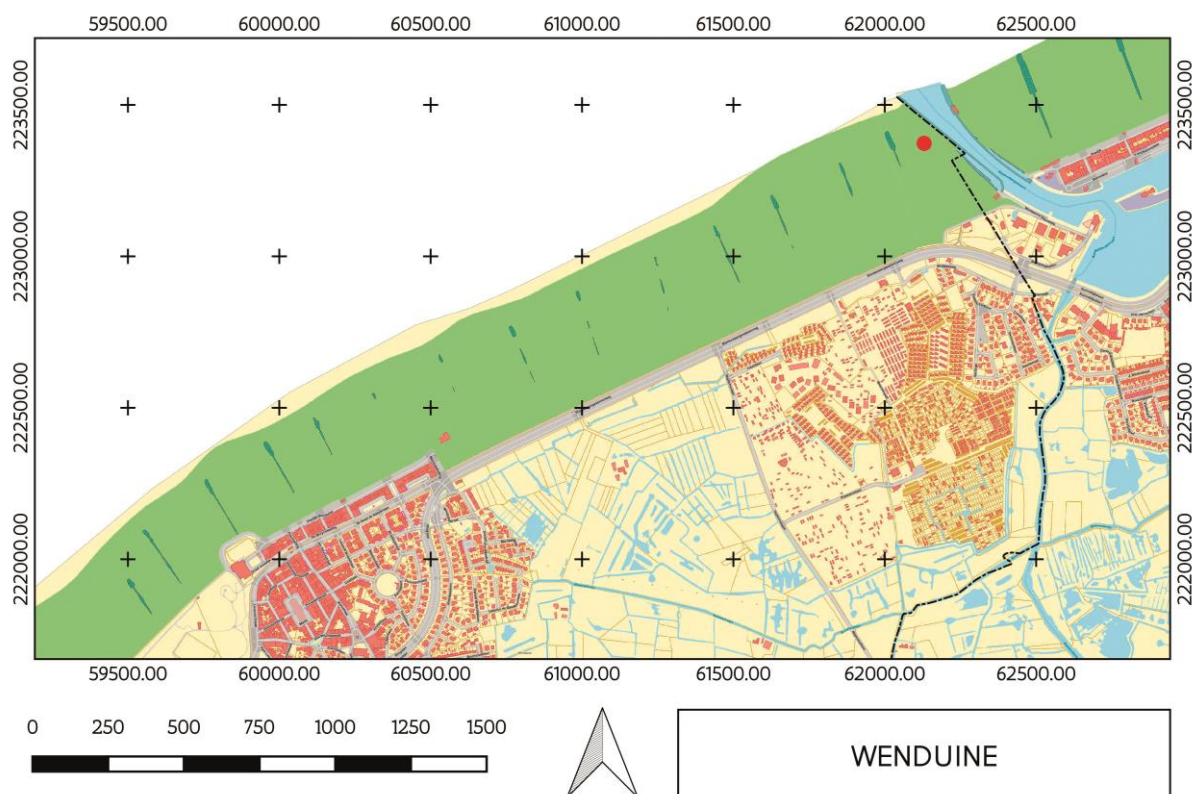


2 INLEIDING

Op 30 september 2020, tussen 4 u 50 en 12 u 10¹, kwam tijdens explosievenruimingswerken door de firma Braet nv, op het strand van Wenduine vlakbij de grens met Blankenberge, een gietijzeren kanon aan het licht (Figuur 1). Deze explosievenruiming wordt uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Overheid, met name agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust, afdeling Kust, met als verantwoordelijke de heer Steve Timmermans.

Daar tijdens dit soort werken per definitie de kans groot is dat er af en toe ook bijzondere en onverwachte archeologische objecten worden aangetroffen zijn hieromtrent afspraken gemaakt tussen de aannemer, de opdrachtgever en het agentschap Onroerend Erfgoed om de zorg voor het archeologisch erfgoed te optimaliseren. Deze afspraken gaan zowel over de rapportage van de dagelijkse activiteiten als over het in bepaalde specifieke gevallen melden van toevallsvondsten.

Het agentschap werd van deze vondst door de firma Braet nv meteen telefonisch op de hoogte gebracht op de dag zelf dat het kanon werd aangetroffen. De vondst werd in de applicatie gemeld door de heer Elias van Quickelborne op 12 oktober.



Figuur 1: Lokalisatie van de vindplaats van het kanon op het strand van Wenduine. Rode stip: vindplaats van het kanon, streepjeslijn: grens tussen Wenduine en Blankenberge (© agentschap Onroerend Erfgoed, plan: Sylvia Mazereel).

¹ Dit is af te leiden uit het dagrapport van de munitieruimingswerken die die dag plaatsgrepen tussen beide uren.

3 BESCHRIJVING VAN HET UITGEVOERDE ONDERZOEK

3.1 DE ONDERZOEKSOPDRACHT

Dit kanon dient wellicht geïnterpreteerd te worden als een overblijfsel van een in deze zone gestrand schip. Dat is meteen ook de onderzoeksoopdracht: aan de hand van de beschikbare informatie trachten het verhaal te reconstrueren. Hiervoor beschikken we over beperkte contextuele informatie zoals de vindplaats. Het is vooral het object zelf dat hopelijk de opgeslagen informatie na reiniging zal vrijgeven.



Figuur 2: Het kanon op het strand. Dit is niet de originele vindplaats maar de plaats naar waar het kanon verplaatst is na de vondst op 30/09/2020 (© VLIZ, foto: Sven Van Haelst).



Figuur 3: Het kanon wordt weggehaald van het strand van Wenduine (© VLIZ, foto: Sven Van Haelst).





Figuur 4: Het kanon wordt door de graafmachine op de aanhangwagen geplaatst (© VLIZ, foto Jan Vermaut).

3.2 WERKWIJZE EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Braet nv heeft de vondst van het kanon telefonisch gemeld aan het agentschap Onroerend Erfgoed op 30/09/2020 rond de middag. Na samenspraak met Sven Van Haelst, maritiem archeoloog bij het VLIZ (Vlaams Instituut voor de Zee) en tot in 2017 maritiem erfgoedonderzoeker bij het agentschap Onroerend Erfgoed, werd Braet nv gevraagd om het kanon tijdelijk terug te begraven op het strand op een door hen gekende locatie in afwachting dat het kon opgehaald worden door VLIZ of het agentschap Onroerend Erfgoed. Dit met de bedoeling om de corrosie door blootstelling aan de lucht tot een minimum te beperken.

Op 6/10/2020 werd het kanon door het VLIZ op het strand van Wenduine opgehaald (Figuren 2-4). Op 15/10 werd het eveneens door het VLIZ naar de loods in Antwerpen gebracht waar de onderdelen van de kogge van Doel momenteel geconserveerd worden. In Antwerpen werd het kanon in een container met zoet water geplaatst om de ontzouting alvast te starten in afwachting van een definitieve behandeling. Ondertussen wordt gezocht naar een uitvoerder om het kanon te conserveren want zowel de opdrachtgever van de explosievenruimingswerken als de gemeente De Haan zijn geïnteresseerd om deze vondst op een goede manier te ontsluiten naar het grote publiek en zo heel wat geïnteresseerden te laten kennismaken met dit object en het onderzoek ervan.

4 BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN OP BASIS VAN HET VELDWERK

4.1 BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

Het kanon werd aangetroffen op het strand van Wenduine vlakbij de plaats waar de Blankenbergse Vaart in de zee uitmondt. Dat de Vlaamse stranden een belangrijk archeologisch archief bevatten, is ondertussen wel duidelijk². Daar bevindt zich niet alleen archeologische informatie over de strandversperringen van de zgn. Atlantikwall uit WOII maar ook informatie over verdwenen kustnederzettingen uit de middeleeuwen en vroeger. Resten van gestrande schepen en crashsites van vliegtuigen voegen daar een belangrijke categorie van vondsten aan toe, zoals opnieuw geïllustreerd door deze vondst van een kanon.

4.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Niet van toepassing.

4.3 VOORLOPIGE BESCHRIJVING VAN DE SITE EN HET KANON

De vindplaats van het kanon kan met de Lambertcoördinaten (Lambert 72) van twee te ruimen objecten van de munitieopruiming worden omschreven³: 226: 62121,53 oost/223379,09 noord en 227: 62123,61 oost/223377,11 noord (Figuur 1).

Het kanon is aangetroffen op een diepte van 4,5 tot 5 meter onder het strandoppervlak. Het bevond zich min of meer in horizontale positie. Door de snelle instroom van grondwater in een zandig sediment is het niet mogelijk om foto's te nemen van, noch om metingen uit te voeren op de vondst *in situ*. Het enige mogelijke is het kanon aan de oppervlakte brengen. Andere vondsten werden in associatie met het kanon niet aangetroffen. Het is ook niet evident natuurlijk om geassocieerde vondsten te kunnen waarnemen in de geschetste omstandigheden, dus die vaststelling moet wat gerelativeerd worden. Er kan dus ook niet met zekerheid gesteld worden dat er geen niet-magnetische vondsten in de omgeving van het kanon aanwezig waren.

De vindplaats is wel het strand van Wenduine, maar de nabijheid van Blankenberge doet vermoeden dat er eventueel een verband kan zijn met Blankenberge.

Het kanon (Figuur 5) is 2,48 m lang, heeft een grootste diameter van 38 cm nabij de achterzijde en 18 cm aan de voorzijde. De loop is nog afgedicht met een houten deksel of tompion (Figuur 6), wat er zou kunnen op wijzen dat het kanon schietensklaar was wanneer het op de vindplaats is terechtgekomen. Het kanon weegt in de huidige toestand (niet gereinigd, met tompion en wellicht ook met kanonbal nog in de loop) ongeveer 800 kg.

De positie en de vorm van de tappen, die dienen om het kanon stevig in het houten onderstel of affuit te houden, geven aan dat het wellicht in de 17de eeuw kan gedateerd worden. Al de hier beschreven kenmerken zijn zeer gelijkend aan het kanon dat in 2007 op het strand van Oostende-Oosteroever is aangetroffen⁴. Alleen is het kanon van het strand van Wenduine nog ongeveer een halve meter langer dan dit van het strand van Oostende-Oosteroever.

² Van Haelst & Pieters 2018.

³ Braet nv 2020, de twee vlak bij elkaar gelegen targets verwezen allebei naar het kanon.

⁴ Demerre *et al.* 2014; Van Haelst & Pieters 2018.





Figuur 5: Het kanon na aankomst op de terreinen van het VLIZ op 06/06/2020 (© VLIZ, foto: Sven Van Haelst).



Figuur 6: De vuurmond is nog afgedicht met het houten deksel of tompion (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Lore Poelmans).

4.4 INSCHATTING VAN DE AARD EN HOEVEELHEID VONDSTEN

Het betreft 1 gietijzeren kanon van 2,5 m lengte dat op een diepte van 4,5-5 m werd aangetroffen zonder begeleidend vondstenmateriaal.

4.5 VOORLOPIGE INTERPRETATIE ARCHEOLOGISCHE SITE

Wellicht is dit kanon afkomstig van een schip dat in deze zone is gestrand of in moeilijkheden is geraakt. Het stuk weegt iets te veel om te veronderstellen dat het aangespoeld of verspoeld is. Het kan dan in theorie gaan over een kanon dat tijdens moeilijkheden in een laatste poging om een schipbreuk te vermijden over boord is gezet of om een kanon dat overblijft van een scheepswraksite op deze plaats. Het zou in theorie ook kunnen gaan om een kanon dat ter plekke achter gelaten is, bijvoorbeeld na een veldslag, maar dit lijkt minder aannemelijk.

De nabijheid van Blankenberge sluit allerm minst uit dat er een verband kan zijn met deze in oorsprong laatmiddeleeuwse stad⁵. De vindplaats van het kanon bevindt zich in elk geval ter hoogte van de plaats waar de Blankenbergse Vaart⁶ of Grote Ede in de zee uitmondt. Dat is precies ook de omgeving waar in de late 16de eeuw een fort werd gebouwd. Dit fort heeft bestaan tussen 1587 en 1679⁷.

Verder is de geschiedenis van de Blankenbergse havens nogal complex. De haven zoals we die nu kennen, werd aangelegd in de 2de helft van de 19de eeuw⁸. De stad beschikte in elk geval reeds van in de 15de eeuw over een buitenhaven in de vorm van een aanlegsteiger tegenover de vuurtoren aan de oostkant van de stad. Na 1512 leest men hierover in geschreven bronnen niet veel meer en is deze dus wellicht buiten gebruik⁹. Eveneens vanaf de 15de eeuw kennen we het bestaan van een binnenhaven aan de westkant van de stad nabij de monding van de Blankenbergse Vaart¹⁰.

4.6 INSCHATTING BEWARINGSTOESTAND VONDSTEN

Zoals het kanon dat in 2007 werd aangetroffen op het strand van Oostende-Oosteroever, is ook dit kanon nog voldoende goed bewaard. De kans bestaat dat de initialen van de maker en een datering zullen af te leiden zijn uit de informatie aangebracht op de zijkanten van de tappes. De conditie van het kanon is niet stabiel. Op verschillende plaatsen zijn sporen van actieve ijzercorrosie zichtbaar. Het object wordt sinds 15 oktober 2020 onder water bewaard. Door het gebrek aan zuurstof wordt het corrosieproces hierdoor vertraagd.

⁵ Laurent 1986.

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020.

⁷ Boterberge 2014, 61-66.

⁸ Laurent 1986.

⁹ Boterberge 2010, 27.

¹⁰ Boterberge 2010, 43.



5 BESCHRIJVING VAN DE VERDERE AANPAK

Vooraleer het onderzoek kan verdergezet worden, dient het kanon in de eerste plaats gereinigd en van corrosie ontdaan te worden. De reiniging zal hopelijk toelaten om de in het kanon nog opgeslagen informatie te kunnen lezen. Deze informatie kan dan eventueel de maker, de herkomst en de datering opleveren, gegevens waarmee men eventueel in de archieven verder op zoek kan gaan naar informatie over strandingen van schepen in de zone waar het kanon werd gevonden. In het meest optimistische scenario zou dit een identificatie van het schip kunnen opleveren.

6 BEWARING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Het kanon bevindt zich momenteel in de door het agentschap Onroerend Erfgoed gebruikte loods te Antwerpen waar de onderdelen van de kogge van Doel worden geconserveerd (Figuur 7). Het bevindt zich in een container gevuld met zoet water om in afwachting van een conservatiebehandeling alvast al te beginnen ontzouten. De Vlaamse Overheid is eigenaar van deze vondst en met name de Afdeling Kust van het agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust. De eigenaar heeft geen ambitie om het stuk zelf tentoon te stellen of te bewaren en is zeker akkoord om het ter beschikking te stellen van de gemeente De Haan, mocht deze een geschikte plaats hebben om het op te stellen voor het publiek en in goede omstandigheden te bewaren. Op dit ogenblik heeft de gemeente De Haan plannen om dit kanon te ontsluiten voor bezoekers in 2022.



Figuur 7: Het kanon komt aan in de loods te Antwerpen op 15/10/2020 (© VLIZ, foto: Jan Vermaut).

7 BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Blankenbergse vaart* [online]:

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/307513> (Geraadpleegd op 25-11-2020).

BOTERBERGE R. 2010: *Geschiedenis van het Blankenbergse visserijbedrijf*, Blankenberge.

BOTERBERGE R. 2014: *Blankenberge-Uitkerke: 50 historische bijdragen*, Kring voor Heemkunde Dr. Van Damme, Blankenberge.

DEMERRE I., DE DECKER C., PIETERS M. & VAN HAELST S. 2014: Grote erfgoedwaarde van de Noordzee in de verf gezet met drie recente vondsten, *De Grote Rede. Nieuws over onze kust en zee* 39, 9-14.

LAURENT R. 1986: *De Havens van de kust en het Zwin doorheen oude plannen en luchtfoto's*, Brussel.

VAN HAELST S. & PIETERS M. 2018: Vissen naar wrakken en beenderen. Archeologisch onderzoek op het strand en in de Noordzee, *Monumenten, Landschappen en Archeologie* 37/2, 39-52.

BRAET NV 2020: *Dagrapport CTE-Werkzaamheden, 30.09.2020*. Ongepubliceerd rapport.

